

ÁRPÁD POPÉLY

Maďarská menšina počas pražskej jari a v prvých rokoch normalizácie

With the new arrangement of Czecho-Slovak relations in Czechoslovakia in 1968, the need to address the status of Hungarian minority in Slovakia emerged inevitably. The Cultural Association of Hungarian workers in Czechoslovakia (Csemadok), a revived institution recognized even by the Communist Party, became an unofficial representative of the Hungarian minority. It demanded the constitutional entrenchment of minority rights under the principle of self-government, establishment of national institutions and proportional representation of minorities in elected and executive bodies. Since negotiations about the definition of the constitutional status of nationalities soon came to a deadlock, the Constitutional Law on the status of nationalities was only adopted after the intervention, in October 1968. While the severely restricted constitutional law caused disappointment among nationalities, their leading representative did not give up hope that they could create an ethnic policy based on truly new foundations. Yet, due to the advancing „Normalisation“ process, their hopes and proposals failed to materialise. The ambition to address the legal status of ethnic minorities on the principles of equality and self-government was a unique initiative that was unprecedented in the former Soviet-bloc East-Central Europe. Rejection of a significant part of the demands by the Hungarian minority immediately before the occupation raises a question of whether further existence and potential victory of the democratization process would truly have created a chance for the minorities to have their demands met in full.

Key words: Czechoslovakia, Prague Spring, democratization, Communist Party, national question, Hungarian minority, national authorities, standardization.

V Československu v predjarí roku 1968 nastala situácia, ktorá poskytovala možnosť obrody, demokratizácie spoločnosti i politického režimu a v rámci nej riešenie národnostnej otázky spôsobom utvárajúcim vzorový model. Korene reformného procesu pritom siahali do prvej polovice 60. rokov, keď viaceré spoločenské problémy čoraz nástojčivejšie nastoľovali nevyhnutnosť reformovania hospodárskeho a politického života. Išlo o prepustenie na slobodu a následne o rehabilitáciu vedúcej garnitúry obetí vykonštruovaných procesov, o napätie v česko-slovenských vzťahoch a o prehĺbujúcu sa krízu česko-slovenského hospodárstva. Jednou z najpálčivejších úloh bolo znovu usporiadanie česko-slovenského pomeru. V súvislosti so slovenským emancipačným úsilím sa však zákonite vynorila aj potreba uspokojivého riešenia slovensko-maďarských vzťahov, resp. postavenia maďarskej menšiny.

Prekážky z cesty roky očakávaných meritórných reforiem sa odstránili odchodom Antonína Novotného z čela komunistickej strany. Na zasadnutí Ústredného výboru Komunistickej strany Československa (KSČ) 3. – 5. januára 1968 reformné sily v rámci strany presadili uvoľnenie Novotného a zvolenie Alexandra Dubčeka za prvého tajomníka ÚV KSČ. Súčasne sa prijalo uznesenie o uskutočnení demokratizácie strany a verejného života, o vypracovaní Akčného programu

strany a v rámci toho aj o potrebe vypracovať zásady novej národnostnej politiky.¹ V rámci reformného procesu spojeného s menom Alexandra Dubčeka v marci 1968 zrušili cenzúru, uskutočnili sa prvé kroky na zreformovanie hospodárstva a znovuusporiadania česko-slovenského štátoprávneho vzťahu vo forme federácie. Kultúrny zväz maďarských pracujúcich v Československu (Csemadok) na žiadosť strany vypracoval – podobne ako kultúrny zväz Ukrajincov – svoje návrhy ohľadne riešenia národnostnej otázky, aby sa mohli začleniť do pripravovaného Akčného programu KSČ.

Stanovisko, prijaté na zasadnutí Ústredného výboru Csemadoku 12. marca 1968, popri vyslovení podpory federatívne usporiadaniu republiky obsahovalo okrem iného ústavné zakotvenie menšinových práv a zabezpečenie pomerného zastúpenia menšín v zvolených a výkonných orgánoch. Návrh Csemadoku presadzoval vytváranie Výboru pre národnosti v rámci Národného zhromaždenia v Prahe aj v rámci Slovenskej národnej rady (SNR) v Bratislave, Sekretariátu pre veci národnostné pri pražskej vláde, ako aj Povereníctva pre národnosti v rámci Zboru povereníkov. Medzi návrhmi figurovala revízia územnej reorganizácie z roku 1960 a vytvorenie z národnostného hľadiska homogénnych okresov, rozvíjanie národnostnej školskej siete a zabezpečenie jej samostatného riadenia, zakladanie národnostných vedeckých a kultúrnych ústavov, pracovísk a ustanovizní, ako aj preskúmanie všetkých protimaďarských právnych noriem prijatých po roku 1945 a zrušenie diskriminačných opatrení.²

Okrem toho, že ÚV Csemadoku predložil vedeniu KSS a SNR svoje návrhy, poskytol ich 15. marca 1968 prostredníctvom denníka *Új Szó* aj na verejnú diskusiu. V nasledujúcich týždňoch a mesiacoch prichádzali na ÚV Csemadoku a do redakcií maďarských novín na Slovensku stovky stanovísk nielen od okresných výborov a základných organizácií zväzu, ale aj od rôznych pracovných kolektívov, od škôl a mládežníckych klubov, ktoré ubezpečili ÚV Csemadoku o podpore jeho návrhov a doplňovali ich ďalšími pripomienkami. Tieto stanoviská obsahovali v nemalom prípade smelšie návrhy než stanovisko ústredného výboru. Boli v nich sformulované požiadavky ako dodržiavanie úradnej dvojjazyčnosti garantované v straníckych uzneseniach, ktoré sa však v praxi neuplatňovali, rozdelenie zlúčených maďarských a slovenských škôl, založenie maďarskej univerzity a vysokých škôl, obnovenie pôvodných miestnych názvov poslovenčených v roku 1948 a usporiadanie mimoriadneho sčítania ľudu.

Najostrejšia kritika zo strany slovenskej tlače, Maticy slovenskej, ako aj straníckych a vládnych orgánov zaznela v súvislosti so stanoviskom galantského Okresného výboru Csemadoku z 28. marca a Okresného výboru Csemadoku v Lučenci z 30. marca 1968. Galantské stanovisko žiadalo okrem iného revíziu Košického vládneho programu, čo sa týka národností, prehodnotenie reslovakizácie, deportácie Maďarov do Čiech a výmeny obyvateľstva, rehabilitáciu a odškodnenie nevinne prenasledovaných a vyvodenie zodpovednosti voči organizátorom týchto akcií. Stanovisko Okresného výboru Csemadoku v Lučenci žiadalo vytváranie maďarských volebných obvodov a odvolanie povereníka školstva zodpovedného za odbúravanie maďarskej školskej siete.³

¹ ŠTEFANSKÝ, Michal (zost.): *Slovensko v rokoch 1967 – 1970. Výber dokumentov*. Bratislava, Komisia vlády SR pre analýzu historických udalostí z rokov 1967 – 1970, 1992, s. 6 – 14.

² Archív Fórum inštitútu pre výskum menšín, Šamorín (ďalej: AFI), f. ÚV Csemadoku, KB-IV-5. Stanovisko Ústredného výboru Csemadoku k januárovému uzneseniu Ústredného výboru Komunistickej strany Československa a Komunistickej strany Slovenska a návrh na riešenie národnostnej otázky.

³ AFI, f. ÚV Csemadoku. Neusporiadané spisy, rezolúcie z roku 1968.

Slovenské noviny napriek tomu, že slovenský preklad stanoviska ÚV Csemadoku z 12. marca 1968 dostali, slovenskú verejnosť s nimi neoboznámili.⁴ Namiesto toho zabezpečili širokú publicitu príspevkov a vyhlásení, ktoré, polemizujúc s maďarskými menšinovými novinami, obviňovali maďarské obyvateľstvo z odnárodňovania a utlačania Slovákov na južnom pohraničí. Sériu otvárala tzv. pezinská rezolúcia 38 zástupcov Slovákov z južného Slovenska z 30. marca 1968 a pokračovala vyhláseniami klubov Matice slovenskej vznikajúcich na južnom Slovensku, ktoré vytrhnutými citátmi z rôznych stanovísk obviňovali Csemadok a jeho funkcionárov z nacionalizmu, šovinizmu, ba pre pasáže galantského stanoviska vzťahujúce sa na revíziu Košického vládneho programu priamo z revizionizmu a zo spochybňovania výsledkov druhej svetovej vojny.⁵

Rôzne stanoviská adresované ÚV KSS, ktoré okrem Matice slovenskej prichádzali od základných organizácií strany a pod heslom obrany Slovákov na južnom Slovensku vyzývali slovenské stranícke a štátne orgány na zrušenie dvojazyčnosti, ustanovenie slovenčiny za úradný štátny jazyk, uplatňovanie zásad reciprocity, odvolanie predsedu Csemadoku Júliusa Lőrincza a na vyvodenie zodpovednosti voči jeho osobe.⁶ Ostré útoky proti Lőrinczovi smerovali najmä vinou jeho vyhlásenia v denníku *Új Szó* z 27. marca 1968, v ktorom odsudzoval diskriminačnú politiku proti maďarskej menšine po roku 1945, pričom pripomenul aj to, že maďarské obyvateľstvo aj v roku 1918 pripojili k Československu proti jeho vôli a bez jeho súhlasu.⁷ Kvôli útokom na svoju osobu Lőrincz, ktorý patril medzi najvplyvnejších maďarských členov mocenskej nomenklatúry a bol členom aj Predsedníctva ÚV KSS, ponúkol 9. apríla svoju abdikáciu na členstvo v predsedníctve, avšak ÚV ju neprijal.⁸

Pražské vedenie strany návrhy Csemadoku prijímalo priaznivo – napriek odmietavému slovenskému stanovisku – a zásady samosprávy koncipované Csemadokom ako princíp riešenia národnostnej otázky začlenilo aj do Akčného programu KSČ prijatého 5. apríla 1968. Tento dokument obsahoval okrem iného prísľub vypracovania národnostného štatútu, ktorý by upravený postavil a práva národností, ďalej uskutočnenia ich politickej, hospodárskej a kultúrnej rovnoprávnosti, ako aj zabezpečenia ich primeraného zastúpenia vo volených a výkonných orgánoch.⁹

V Akčnom programe KSS, ktorý bol prijatý o pol druhu mesiaca neskôr, pasáž venovaná národnostiam sa opierala o dohodu, ktorá sa zrodila na stretnutí vedenia KSS, Csemadoku a ukrajinského kultúrneho zväzu ohľadne zakotvenia princípov národnostnej politiky slovenského straníckeho programu. Podľa tejto dohody z 30. apríla 1968 zastúpenie maďarskej a ukrajinskej menšiny po federatívnej prestavbe Československa budú zabezpečovať slovenské národné orgány, a to tak, že pri ÚV KSS, pri SNR a pri národných výboroch dôjde k vytvoreniu národnostných

⁴ Jedinú výnimku tvorila Pravda, ktorá síce dost' neskoro, ale 24. mája 1968 predsa len zverejnila najpodstatnejšie časti návrhov ÚV Csemadoku. Pozri *Pravda* 24. máj 1968. Rezolúcia ÚV Csemadoku, s. 6.

⁵ Pozri napr.: Z rezolúcie Slovákov, presídlených na Slovensko. *Roľnícke noviny*, 4. apríl 1968, s. 1. a 4.; OLŠINSKÝ, Rudolf: Maďari kontra Slováci? *Kultúrny život*, 12. apríl 1968, s. 1 a 3; GÁFRİK, Michal: My, podnájomníci vo vlastnej krajine. *Kultúrny život*, 19. apríl 1968, s. 6; OKÁLI, Daniel: Hľadanie „hriešnikov“ Košického vládneho programu. *Predvoj*, 25. apríl 1968, s. 12 – 13.

⁶ Slovenský národný archív, Bratislava (ďalej: SNA), f. Ústredný výbor Komunistickej strany Slovenska (ďalej: ÚV KSS), kart. 1206, Zasadanie ÚV KSS 7. júna 1968.

⁷ *Új Szó*, 27. marec 1968. Beszélgetés Lőrincz Gyula elvtársal a magyar nemzetiségi kérdéssröl, s. 5 – 6 (Rozhovor so súdruhom Ď. Lőrinczom o maďarskej národnostnej otázke).

⁸ SNA, f. ÚV KSS, kart. 1879, Stenografický záznam zo zasadania ÚV KSS, dňa 9. apríla 1968.

⁹ *Pravda*, 10. apríl 1968. príloha: Akčný program Komunistickej strany Československa, s. 7.

komisií a pri Predsedníctve SNR sa zriadi Sekretariát pre národnosti. Vo vyhlásení vydanom o stretnutí sa zakotvilo aj to, že pri riešení štátoprávneho postavenia menšín treba vychádzať z Akčného programu KSC.¹⁰ Napriek tomu sa však v Akčnom programe KSS prijatom 24. mája 1968 o uplatňovaní zásady samosprávy už nehovorilo.¹¹ Protesty proti stanovisku Csemadoku postúpené rôznym stranickým a štátnym orgánom mali svoj dosah, čo súčasne predznamenal, že uplatňovanie zásady samosprávy narazí na prekážky aj pri vypracovaní nového štátoprávneho postavenia národností.

Vnútropolitické udalosti, demokratizačný proces v rámci strany a spoločnosti otvárali možnosti aj na vnútornú obrodu Csemadoku. Naliehanie na obrodu zväzu sa najmarkantnejšie prejavilo v stanovisku Okresného výboru Csemadoku v Košiciach z konca marca 1968. Tento dokument pod názvom *Úprimnými slovami* dostali všetky okresné sekretariáty zväzu a ako otvorený list ostro kritizoval nejasnosti v poslaní Csemadoku, pasivitu jeho vedúcich funkcionárov a ich činnosť kompromitujúcu maďarskú menšinu v Československu. Kritika otvoreného listu sa sústredila predovšetkým na predsedu Gyulu Lőrincza, ktorému sa vytýkalo, že v minulosti často zdôrazňoval, že Csemadok nie je záujmovou organizáciou a že jediným ochrancom záujmov Maďarov v Československu je KSC. Napokon v záujme napomáhania obrody Csemadoku navrhoval zvolanie mimoriadneho valného zhromaždenia zväzu, prijatie nového programu a štatútu a zvolenie nového ústredného výboru.¹²

K výmene kádrov na čele Csemadoku došlo na zasadnutí ÚV dňa 8. júna 1968 v Dunajskej Strede. Július Lőrincz v liste adresovanom ÚV už 10. mája žiadal uvoľnenie z funkcie predsedu, čo oficiálne zdôvodňoval vymenovaním do funkcie šéfredaktora denníka *Új Szó*.¹³ Jeho rozhodnutie však zrejme v nemalej miere ovplyvnili útoky namierené proti jeho osobe, ako aj to, že nebol nadšený tým, aby sa Csemadok stal záujmovou organizáciou maďarskej menšiny. Na dunajskostredskom zasadnutí ÚV Csemadoku došlo vôbec prvýkrát od jeho založenia k zásadným zmenám v zložení jeho vedenia. Po ostrej diskusii odvolali viacerých členov predsedníctva, medzi inými Viktora Egriho, Istvána Fábryho, Antona Kostanka, Štefana Krivošíka, Dezsóa Krocsányu, Bélu Szabóa a Ferencza Szieglu, a zvolili nové, zväčša reformne orientované vedenie. Za predsedu Csemadoku zvolili spisovateľa, šéfredaktora časopisu *Irodalmi Szemle* Lászlóa Dobosa, za vedúceho tajomníka opätovne Rézsóa Szabóa a za tajomníka Jánosa Vargu. Gyulu Lőrincza, ktorý z predsedníckej funkcie abdikoval, zvolili za čestného predsedu.¹⁴ Ústredný výbor sa prihlásil k demokratizačnému procesu a k svojmu marcovému stanovisku, odmietal obvinenia, ktoré odznievali na rôznych fórach na adresu Csemadoku, zvolal mimoriadne valné zhromaždenie zväzu a vytvoril rehabilitačnú komisiu pre vyšetrenie sťažností tých bývalých členov, ktorých za uplynulých 20 rokov z Csemadoku vylúčili.¹⁵

¹⁰ *Pravda*, 1. máj 1968. Demokratizácia vzťahov, s. 1 – 2.

¹¹ *Pravda*, 29. máj 1968. príloha: Akčný program KSS, s. 5.

¹² AFI, f. ÚV Csemadoku, KB-VI-6. Stanovisko OV CSEMADOKU v Košiciach k práci zväzu.

¹³ Predsedníctvo ÚV KSS vymenovalo Lőrincza za šéfredaktora *Új Szó* 3. mája 1968. (SNA, f. ÚV KSS, kart. 1204, Zápis z 9. schôdze Predsedníctva ÚV KSS, 3. 5. 1968).

¹⁴ V čase vzniku dokumentov straníckej proveniencie v slovenskej i v maďarskej menšinovej tlači neexistovala normatívna úprava používania osobných mien. Zvolili sme si textologický prístup diferencovania mien podľa ich figurovania v slovenských, resp. maďarských materiáloch. V niektorých prípadoch absencia takejto diferenciácie v dobových kontextoch mala aj politické konotácie.

¹⁵ AFI, f. ÚV Csemadoku, KB-VI-6. A Csemadok KB V. úleše, 1968. június 8-9 (5. zasadnutie ÚV Csemadoku).

Po takejto predohre sa začali 12. júna 1968 rokovania o riešení štátoprávneho postavenia národností v Kolodějoch za účasti nového predsedu Csemadoku L. Dobosa a vedúceho tajomníka R. Szabóa. Vládna komisia pre vypracovanie návrhu ústavného zákona o novom usporiadaní ČSSR vznikla už v máji pod vedením Gustáva Husáka, ktorý sa vrátil do politického života ako podpredseda vlády. V rámci vládnej komisie bola vytvorená národnostná subkomisia na čele so Samom Falťanom, ktorej úlohou bolo predložiť návrh na ústavné riešenie štátoprávneho postavenia národností, resp. vypracovať návrh ústavného zákona o postavení národností.

Počas rokovaní subkomisie sa ukázalo, že sú značné rozdiely medzi názormi predstaviteľov menšín a slovenských a českých politikov o národnostných právach a o obsahu ústavného zákona o postavení národností. Predstaviteľom národností sa napriek veľkému úsiliu nepodarilo dosiahnuť, aby zásadu samosprávy zakotvenú aj v Akčnom programe KSC brali do úvahy aj pri vypracovaní štátoprávneho postavenia národností. Predmet diskusie zväčša tvorila otázka, či si predstavitelia národností môžu robiť nárok na vlastné zastupiteľské a výkonné orgány, ako aj na svoje inštitúcie. Podľa stanoviska slovenských a českých členov subkomisie skoncipovaného 12. júna 1968 *„národné menšiny nemajú charakter národného subjektu a teda ani nárok na štátoprávne orgány a inštitúcie, ktoré prislúchajú národom“*. Preto pre národnosti navrhli zakladať v jednotlivých zastupiteľských orgánoch také národnostné výbory, v ktorých by boli okrem predstaviteľov menšín aj predstavitelia väčšinových národov. Ako výkonný orgán pri národných vláдах navrhli vytvoriť štátne sekretariáty pre otázky národných menšín a v rámci rezortu školstva a kultúry národnostné odbory. Nepočítali však so zriadením národnostných orgánov pri federálnej vláde.

Návrh Predsedníctva ÚV Csemadoku prijatý 14. júna a predložený na zasadnutí subkomisie 19. júna 1968 však presadzoval utvoriť pri federálnom parlamente ako reprezentačný orgán národností výbor pre národnosti, pri SNR radu pre národnosti, ako výkonný orgán pri federálnej vláde štátny sekretariát pre národné menšiny, pri slovenskej vláde ministerstvo pre národné menšiny a v ministerstve školstva a kultúry vymenovať štátnych tajomníkov pre národné menšiny. Najpodstatnejší rozdiel medzi dvoma predstavami teda bol na jednej strane v tom, že návrh Csemadoku rátať s orgánmi na vyššom stupni a s utváraním výkonných orgánov aj pri federálnych orgánoch, na druhej strane zase kým českí a slovenskí členovia subkomisie navrhovali zmiešané orgány zahrnujúce aj predstaviteľov väčšinových národov, príslušníci subkomisie maďarskej a iných národností presadzovali samostatné orgány zložené iba z predstaviteľov národností.

Dlho sa hľadal konsenzus v tom, či pri plánovanej reorganizácii okresov treba brať do úvahy etnický princíp, či sa môžu zakladať spoločenské organizácie na národnostnej báze, v akom rozsahu sa majú revidovať protimaďarské a protinemecké diskriminačné opatrenia z rokov 1945 – 1948. V súvislosti s dvojjazyčnosťou, kde sa kládla aj otázka potreby uzákonenia štátneho jazyka, vznikli spory aj o tom, či ju treba aplikovať podľa princípu kvantitatívneho vymedzenia, alebo princípu teritoriálneho. Nakoniec sa nepodarilo dospieť ku konsenzu ani v tom, či je potrebné vytvoriť samostatné národnostné kultúrne a vedecké ustanovizne a pracoviská.

Členovia subkomisie z radov národností teda v mnohých otázkach zásadného významu nedokázali dospieť ku konsenzu s českými a slovenskými členmi, ktorí návrhy predkladané národnosťami rad-radom odmietali. Za takých okolností neboli ani len šance na to, aby subkomisia prijala konkrétny návrh ústavného zákona o postavení národností z dielne Csemadoku z 15. júla 1968 ako základ budúceho zákona. Rokovania boli veľmi zdĺhavé a čoskoro sa ocitli na mŕt-

vom bude, preto subkomisia prerušila svoju prácu a rozhodla sa predložiť návrhy na posúdenie vyšším politickým orgánom.¹⁶

Vojenský zásah Sovietskeho zväzu a ďalších štyroch členských štátov Varšavskej zmluvy 21. augusta 1968 s cieľom potlačiť reformný proces vyvolala veľký otras aj pre maďarské obyvateľstvo republiky. V dňoch po 21. auguste ústredné orgány Csemadoku, jeho okresné a základné organizácie, maďarskí spisovatelia v Československu, komunisti, mládež a redakcie jednotlivých novín rad-radom uverejňovali svoje vyhlásenia odsudzujúce intervenciu. Ubezpečovali v nich československé štátne a stranícke vedenie o podpore a vyzývali maďarské obyvateľstvo na zachovanie pokoja a odmietnutie spolupráce s okupantmi. Maďarské noviny na Slovensku – podobne ako české a slovenské – uverejňovali mimoriadne vydania, maďarské vysielanie bratislavského štúdia Československého rozhlasu vysielalo ilegálne programy pod názvom Žitné mesto, v okresoch a mestách južného Slovenska protestovali proti okupácii rozširovaním dvoj-jazyčných letákov. Maďarské obyvateľstvo sa správalo nepriateľsky aj voči maďarskej armáde a vo svojich protestoch prejavovalo sklamanie z toho, že vojenskej akcie sa zúčastnilo aj kádärovské Maďarsko, resp. Maďarská ľudová armáda.¹⁷

Na mimoriadnom tzv. vysočianskom zjazde KSČ, zvolanom narýchlo 22. augusta, ako aj na mimoriadnom zjazde KSS konanom 26 – 28. augusta 1968 a v rámci rozšírenia SNR na začiatku septembra sa Maďari nedostali v pomernom počte do najvyšších straníckych a štátnych orgánov. Vedenie Csemadoku v dňoch a týždňoch po okupácii napriek tomu ešte stále verilo, že určujúcim princípom ústavného zákona o postavení národností bude zásada samosprávy zakotvená aj v Akčnom programe KSČ. V tejto nádeji udržiavalo vedenie Csemadoku aj vystúpenie novozvoleného prvého tajomníka ÚV KSS Gustáva Husáka, prednesené na zasadnutí ÚV Csemadoku 8. septembra 1968. Husák okrem toho, že vyjadril poďakovanie za augustové postoje maďarskej menšiny, prisľúbil, že riešenie postavenia maďarského obyvateľstva sa uskutoční na základe úplnej rovnoprávnosti a k prijatiu ústavného zákona o postavení národností dôjde spolu s ústavným zákonom o federácii. Súčasne vedeniu Csemadoku oznámil, že v zmysle rozhodnutia vedenia strany ústavný zákon o postavení národností bude mať iba rámcový charakter a bude rozpracovaný v zákonoch národných parlamentov.¹⁸ O napätej atmosfére po okupácii a o pochybnostiach ohľadne možnosti presadenia národnostných požiadaviek svedčí fakt, že na zasadnutí ÚV Csemadokusa sa objavila aj otázka jednostranného vyhlásenia Maďarskej národnej rady a myšlienka založenia maďarskej sekcie v rámci komunistickej strany.¹⁹

V prípravných prácach na utvorení ústavného zákona o postavení národností – po ich prerušení v auguste 1968 – sa pokračovalo podľa uznesenia a smerníc Predsedníctva ÚV KSS z 11. septembra. Pracovná komisia vytvorená slovenským straníckym vedením, ktorej členom sa stal aj vedúci tajomník ÚV Csemadoku R. Szabó, do konca septembra vypracovala návrh

¹⁶ SNA, f. ÚV KSS, kart. 1209, Zápis zo 14. schôdze Predsedníctva ÚV KSS, 12. 7. 1968; AFI, f. R. Szabóa, kart. 6, Javaslat a nemzetiségekről szóló alkotmánytervezet törvényre (Návrh na ústavný zákon o národnostiach); porovnaj: ZVA-RA, Juraj: Národnostná politika Komunistickej strany Slovenska v období budovania socializmu a jej ďalšie úlohy. In: CSANDA, Sándor (zost.): *V spoločnej vlasti*. Bratislava, Nakladateľstvo Pravda, 1975, s. 65 – 67.

¹⁷ AFI, f. ÚV Csemadoku, XXII-letáky; pozri ešte mimoriadne vydania *Új Szó*, *Szabad Földműves, Nő, Hét*, *Új Ifjúság* a okresných týždenníkov.

¹⁸ *Új Szó*, 10. september 1968. Sürgösen megoldjuk a nemzetiségi kérdést!, s. 1 a 5 – 6 (Urýchlene vyriešime národnostnú otázku!).

¹⁹ AFI, f. ÚV Csemadoku, KB-VI-2, Jegyzőkönyv a Csemadok Központi Bizottságának VII. üléséről, 1968. szeptember 7 – 8 (Zápisnica o VII. zasadnutí ÚV Csemadoku).

ústavného zákona, ktorý na začiatku októbra v záujme verejnej diskusie zverejnili aj na stránkach tlače.²⁰

Po publikovaní návrhu ústavného zákona o postavení národností slovenská tlač znovu zabezpečila veľký priestor článkom a listom, v ktorých sa vyjadrovali obavy z toho, že sa národnostiam poskytnú príliš veľké práva. Pozmeňujúce návrhy Matice slovenskej, rôznych inštitúcií a organizácií a jednoduchých čitateľov sa dotýkali hlavne práva na používanie materinského jazyka v úradnom styku a práva na vzdelávanie v materinskom jazyku a znovu sa začali množiť požiadavky presadzujúce ustanovenie slovenského jazyka za úradný štátny jazyk.²¹ Výhrady proti návrhu nakoniec dosiahli svoj cieľ a časť z nich pri vypracovaní definitívneho variantu ústavného zákona akceptovali. Napriek tomu, že zasadnutie ÚV Csemadoku 20. októbra 1968 v Galante zotrvalo na princípoch sformulovaných v marci a zakotvených a figurujúcich aj v návrhu ústavného zákona, text návrhu deň pred jeho parlamentným schválením na pokyn Gustáva Husáka pozmenili v neprospech národností.²²

Národné zhromaždenie napokon 27. októbra 1968 spolu s ústavným zákonom o československej federácii akoby jeho doplnok prijalo aj ústavný zákon o postavení národností v ČSSR č. 144 Zb., ktorý zabezpečil pre národnosti kolektívne práva a priznal im postavenie štátoprávneho faktora. Avšak v dôsledku jeho rámcového charakteru vlastne iba zhrnul a doplnil tie menšinové práva, ktoré existovali už aj predtým, a na dôvažok ich zúžil – podľa predchádzajúcej praxe – na osobné práva. V druhom článku ústavného zákona o postavení národností sa zakotvilo právo národností na „primerané“ zastúpenie v zastupiteľských zboroch a v iných volených orgánoch, v treťom článku sa im zabezpečilo právo na vzdelávanie v ich materinskom jazyku, právo na spolčovanie v národnostných kultúrnych a spoločenských organizáciách, právo na tlač a informácie v ich jazyku, ako aj právo na používanie ich materinského jazyka v úradnom styku na nimi obývaných územiach. Piaty článok naznačoval vypracovanie konkrétnych vykonávacích zákonov, ako aj zákonov národných rád, ktoré by určili, pri ktorých zastupiteľských zboroch a výkonných orgánoch sa majú zriadiť orgány zabezpečujúce uskutočňovanie národnostných práv.

Z právnych noriem, ktoré na poslednú chvíľu prešli úpravou, vypadli časti zaručujúce samosprávu, hospodársku a kultúrnu rovnoprávnosť a rovnoprávnu účasť národností vo vykonávaní štátnej moci. Možnosť používania ich jazyka v úradnom styku obmedzili na nimi obývané územie, namiesto práva na pomerné zastúpenie sa zakotvilo právo na „primerané“ zastúpenie, na dôvažok – obchádzajúc výkonné orgány – zúžené na volené orgány. Zásah bol taký prekvapujúci, že napr. aj v *Új Szó* vyšiel najprv pôvodný text, a opravená definitívna verzia až o týždeň.²³

V Slovenskej národnej rade vznikol Výbor SNR pre národnosti už v októbri 1968. Orgán vedený Štefanom Fábrym však nebol zriadený ako osobitný zastupiteľský orgán národností, lebo medzi jeho členmi okrem poslancov z radov národností boli aj poslanci slovenskej národnosti

²⁰ SNA, f. ÚV KSS, kart. 1212, Zápis z 3. schôdze Predsedníctva ÚV KSS dňa 11. 9. 1968; *Pravda*, 4. október 1968. Návrh zákona o postavení národností v ČSSR, s. 1; porovnaj ZVARA, Juraj, c. d., s. 68.

²¹ Pozri napr. pripomienky pracovníkov Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV: *Pravda*, 14. október 1968. Predísť nepriaznivým dôsledkom, s. 4.

²² AFI, f. ÚV Csemadoku, KB-VI-3. A Csemadok KB VIII. ülése (VIII. zasadnutie ÚV Csemadoku); ZSILKA, László: Alkotmányhamisítás 1968-ban. *Vasárnap*, 30. január 1994, s. 5 (ZSILKA, László: Sfalšovanie ústavy); pozri aj KISS, Jozef: Alexander Dubček a cesta maďarskej menšiny k uznaniu právnej subjektivity v roku 1968. In: *Revolučné a protitotalitné hnutia v Európe po II. svetovej vojne*. Bratislava, Veda 2004, str. 69 – 73.

²³ Pozri *Új Szó* z 29. októbra 1968 a 7. novembra 1968. Dubček a cesta maďarskej menšiny k uznaniu právnej subjektivity v roku 1968. In: *Revolučné a protitotalitné hnutia v Európe po II. svetovej vojne*. Veda. Bratislava 2004, str.

a jeho postavenie sa podobalo ostatným výborom parlamentu. To isté platilo aj pre Sekretariát Predsedníctva SNR pre národnosti pod vedením Bertalana Tolvaja. Tento nový útvar po vzniku slovenskej vlády sa zreorganizoval ako Sekretariátu Rady vlády SSR pre národnosti a namiesto národnostného výkonného orgánu fungoval iba ako akýsi poradný orgán predkladajúci návrhy pre Radu a vládu.

Na post jedného z podpredsedov SNR bol 29. decembra 1968 zvolený R. Szabó, do slovenskej vlády v osobe L. Dobosa bol vymenovaný minister maďarskej národnosti. Avšak Dobos, keďže ministerstvo pre národnosti nebolo zriadené, stal sa iba ministrom bez kresla, a riešením národnostných záležitostí ho poverili až 14. februára 1969 na základe vládneho uznesenia č. 25. Súčasne 8. apríla 1969 ho vymenovali aj za predsedu Rady vlády SSR pre národnosti. Tento orgán zložený z členov maďarskej, ukrajinskej a slovenskej národnosti však nebol totožný s Národnostnou (národnou) radou požadovanou Csemadokom, ale vznikol ako poradný a iniciatívny orgán vlády v otázkach týkajúcich sa národností.

Okyptený ústavný zákon o postavení národností a zriadenie národnostných orgánov so značne obmedzenou kompetenciou síce oproti predchádzajúcemu stavu znamenali nesporný pokrok, avšak v radoch národností spôsobili sklamanie. Vo vedení Csemadoku napriek tomu na prelome rokov 1968 – 1969 ešte prechovávali nádej, že prostredníctvom ustanovenia vykonávacích zákonov ústavného zákona môže dôjsť k vytvoreniu nového a skutočne funkčného modelu národnostnej politiky. V takejto nádeji sa zrodilo aj vyhlásenie ÚV Csemadoku z 15. decembra, podľa ktorého „*síce ústavný zákon o postavení národností ostal dĺžny dôsledným uplatneniam zásad prislúchajúcich národnostiam a zakotvených do Akčného programu KSČ, napriek tomu je takou vymoženosťou, ktorá sa môže stať základom spoločenského rozvoja na vyššom stupni*“²⁴.

V duchu pokračovania reforiem a realizácie ústavného zákona o postavení národností sa konalo aj X. mimoriadne Valné zhromaždenie Csemadoku 17. – 18. marca 1969. Valné zhromaždenie sa prihlásilo k stanovisku ÚV Csemadoku z marca 1968 a v ňom zakotvené zásady zahrnulo aj do nového programu zväzu, ktorý za jeho hlavnú úlohu určil zastupovanie spoločenských a kultúrnych záujmov maďarskej menšiny. Prijalo nové stanovy, oficiálny názov Csemadoku pozmenilo na Spoločenský a kultúrny zväz Maďarov v Československu, čo malo zdôrazňovať úsilie zväzu o ochranu záujmov maďarskej menšiny.²⁵ Valné zhromaždenie potvrdilo Lászlóa Dobosa vo funkcii predsedu, za nového vedúceho tajomníka zväzu namiesto abdikujúceho Rezsóa Szabóa zvolilo Józsefa Szókeho, za tajomníkov Andrása Takácsa a Sándora Vargu. Z nového Predsedníctva ÚV vynechali aj tých posledných ortodoxných komunistov, ktorí sa do predsedníctva na dunajskostredskom zasadnutí ÚV ešte dostali, ako aj bývalého predsedu zväzu J. Lőrincza.²⁶

Nádeje reformno-komunistického vedenia zväzu sa však čoskoro stali iluzórnymi v dôsledku zmien, ku ktorým došlo 17. apríla 1969 odvolaním Alexandra Dubčeka a zvolenia Gustáva Husáka za prvého tajomníka ÚV KSČ. Po nástupe Husáka na čelo strany, ktorý sa ako prívrženec Dubčeka stal vedúcim predstaviteľom prosovietkeho kurzu, urýchlil sa v rámci strany proces odbúravania vymožeností pražskej jari, prebiehajúci už od augusta 1968, a začalo sa obdobie

²⁴ *Új Szó*, 16. december 1968, A CSEMADOK KB nyilatkozata, s. 2 (Vyhlásenie ÚV Csemadoku).

²⁵ Nový názov Csemadoku podľa pôvodných predstáv mal byť – podľa vzoru zväzu slovenskej menšiny v Maďarsku – Demokratický zväz maďarskej národnosti v ČSSR, to však Predsedníctvo ÚV KSS 10. marca 1969 odmietlo (SNA, f. ÚV KSS, kart. 1224, Zápis z 28. schôdze Predsedníctva ÚV KSS, 10. III. 1969).

²⁶ AFI, f. ÚV Csemadoku, OK-VIII-IX-17-20. A Csemadok X. rendkívüli közgyűlése, 1969. március 17-18 (X. mimoriadne valné zhromaždenie Csemadoku).

normalizácie. Husákov normalizačný režim nielenže zabránil prijatiu vykonávacích zákonov ústavného zákona o postavení národností, ale samotný ústavný zákon sa stal formálnym, radom rušil všetky národnostné orgány, a bez výnimky odstránil zo svojich funkcií aj vedúcich predstaviteľov národností, ktorí zohrali aktívnu úlohu v reformnom procese, a na ich miesto dosadil verných prisluhovačov prosovietskeho kurzu.

Vedúci predstavitelia maďarskej a ukrajinskej národnosti a nimi riadené národnostné orgány sa však nevzdali nádeje, že sa podarí robiť národnostnú politiku na nových základoch, a koncom roku 1968 a na jar roku 1969 ešte mali nesmierne ambiciózne plány. Výbor SNR pre národnosti už po uplynutí pol druhu mesiaca po prijatí ústavného zákona o postavení národností, v prvej polovici decembra roku 1968 vypracoval a predložil Predsedníctvu SNR návrh na vytvorenie národnostných orgánov pri zastupiteľských zborech a výkonných orgánoch. Návrh zákona Výboru SNR pre národnosti sa takmer úplne zakladal na návrhoch Csemadoku, ktoré boli predložené subkomisii vlády pre národnosti v júni a júli 1968. Jeho postuláty vychádzali zo zabezpečenia pomerne širokej právomoci pre zastupiteľské a výkonné orgány národností, zložené výlučne z predstaviteľov maďarskej a ukrajinskej (rusínskej) menšiny.²⁷

Rada vlády SSR pre národnosti už na svojom prvom zasadnutí 22. apríla 1969 založila dočasnú pracovnú skupinu na vypracovanie politických smerníc návrhu zákona o postavení národností, zloženú zo štyroch podskupín (národnostné orgány a reprezentácia, národnostné školstvo, národnostná kultúra, používanie jazyka).²⁸ Potom, čo pracovná skupina v dňoch 19 – 22. mája v rekreačnom stredisku v Hrušove prerokovala tézy politických smerníc, jej súhrnnú správu 10. júla 1969 posúdilo druhé zasadnutie Rady. Na základe tejto správy sa 21. júla 1969 vyhotovil návrh politických zásad realizácie ústavného zákona o postavení národností, ktorý Rada predložila najvyšším politickým orgánom.²⁹

V roku 1969 zasadala Rada vlády SSR pre národnosti trikrát (tretie zasadnutie sa uskutočnilo 2. decembra) a okrem návrhu politických zásad zákona o postavení národností prijala a predložila vláde návrh na zavedenie maďarského a ukrajinského vysielania Československej televízie, návrh na rozšírenie vysielania Československého rozhlasu v maďarskom jazyku, návrh na zriadenie košickej pobočky Maďarského oblastného divadla. Ďalej sa zaoberala otázkou zriadenia Ústavu pre výskum národností pri Slovenskej akadémii vied, vypracovala vzorové zásady činnosti komisií pre veci národností národných výborov, schválila zásady štúdia abiturientov maďarskej národnosti na vysokých školách v Maďarsku. Medzi jej plánmi bolo aj vypracovanie tiež návrhu zákona o menšinovom školstve.³⁰

Vyhliadky návrhov vypracovaných a predložených Výborom SNR pre národnosti a Radou vlády SSR pre národnosti sa však v dôsledku postupujúcej normalizácie stávali beznádejnými. Návrh zákona o národnostných orgánoch sa nedostal ani na plenárne zasadnutie SNR a stranické a štátne orgány sa s predloženými politickými zásadami zákona o postavení národností meritór-

²⁷ AFI, f. Rada vlády SSR pre národnosti (ďalej: RVN), kart. 19, SNR 1968 – 1970.

²⁸ AFI, f. RVN, I/1/1969. Záznam z 1. zasadnutia Rady pre národnosti vlády SSR zo dňa 22. apríla 1969 (predsedom pracovnej skupiny bol Ivan Bajcura, tajomníkom József Gyönyör).

²⁹ AFI, f. RVN, kart. 19, SNR 1968 – 1970; porovnaj GYÖNYÖR, József: *Terhes örökség*. Bratislava, Madách-Posonium, 1994, s. 273 (GYÖNYÖR, József: Ťaživé dedičstvo).

³⁰ AFI, f. RVN, I – III/1969. MARUŠIAK, Juraj: Maďarská menšina v slovenskej politike v rokoch normalizácie. In: KMEŤ, Norbert – MARUŠIAK, Juraj (zost.): *Slovensko a režim normalizácie*. Prešov, [2003], Vydavateľstvo Michala Vaška, s. 225 – 226.

ne takisto nezaoberali. Minister L. Dobos a podpredseda SNR R. Szabó, a ich prostredníctvom národnostné orgány, sa však pokúšali udržiavať tieto otázky – kým to bolo možné – na programe dňa. Napríklad, Výbor SNR pre národnosti vo svojich uzneseniach z 20. októbra 1969 a 27. marca 1970 naliehal na urýchlené prerokovanie politických zásad zákonov o postavení národností príslušnými orgánmi.³¹ Vedúci Sekretariátu Rady vlády SSR pre národnosti B. Tolvaj v interview poskytnutom bratislavskému týždenníku *Szabad Földműves* 27. decembra 1969 vyjadril nádej, že zákony o postavení národností po ich schválení najvyššími straníckymi a štátnymi orgánmi môže v prvej polovici roku 1970 schváliť aj SNR.³²

K tomu však už nikdy nedošlo. Potom, čo 28. apríla 1970 odvolali L. Dobosa z funkcie ministra a R. Szabóa z funkcie podpredsedu SNR, možnosť schválenia zákonov o postavení národností definitívne stratila svoju realitu. Nový predseda Rady vlády SSR pre národnosti, podpredseda vlády Štefan Sádovský, 20. novembra 1970 informoval zreorganizovanú Radu o tom, že navrhované tézy politických zásad zákonov o postavení národností, vypracované v roku 1969, „sú z politických dôvodov neprijateľné“, preto s tým spojené ďalšie práce pozastavil.³³ Rada pre vypracovanie nových zásad zákonov o postavení národností ešte vytvorila novú pracovnú komisiu, ale k ich prerokovaniu sa už nikdy nevrátila a otázka schválenia zákonov sa z programu dňa vytratila do nenávratna.

Po odvolaní L. Dobosa a R. Szabóa došlo aj k odbúraniu národnostných orgánov. Post ministra bez kresla zriadený pre záležitosti národností súčasne s odvolaním Dobosa zanikol, zastúpenie maďarskej národnosti vo vláde pripadlo novovymenovanému ministrovi práce a sociálnych vecí D. Krocsányovi. Na miesto R. Szabóa vo funkcii podpredsedu SNR nastúpil Š. Fábry,³⁴ ním vedený Výbor SNR pre národnosti však 8. marca 1971 takisto zrušili a spojením ďalších výborov ho zreorganizovali do Výboru pre národné výbory, štátnu správu a národnosti.³⁵ Zloženie Rady vlády SSR pre národnosti 30. septembra 1970 úplne zreorganizovali a namiesto odvolaného L. Dobosa vymenovali za jej predsedu podpredsedu vlády Š. Sádovského.³⁶ Rada v novom zložení prakticky žiadnu meritórnú činnosť nevyvíjala, počas jedného roka zasadala iba raz a po ďalšom zreorganizovaní 13. októbra 1971 sa stala úplne formálnym orgánom. Podobný osud stihol aj Sekretariát pre národnosti, ktorý podľa nadriadených orgánov vyvíjal činnosť presahujúcu jeho kompetenciu. Predsedu B. Tolvaja odvolali z funkcie a na jeho miesto sa dostal pracovník ÚV KSS F. Sziegl.

Retorzie za aktívnu účasť v reformnom hnutí a vlna normalizačných čistiek neobišli ani Csemadok. Vystúpenia zväzu za reformy a jeho úsilie, aby sa stal reprezentantom maďarskej menšiny, dostávali sa čoraz viac do rozporov s konsolidačnými zámermi normalizačného režimu. Vedenie KSS vyvíjalo od jesene 1969 čoraz väčší nátlak na Csemadok, aby pristúpil k revízii svojej činnosti v roku 1968 a k rekonštrukcii svojich vedúcich orgánov. K prvým kádrovým zmenám vo vedení Csemadoku napokon došlo, keď predsedu zväzu L. Dobosa v apríli 1970 odvolali z po-

³¹ AFI, f. RVN, kart. 19, SNR 1968–1970. Zápisnica zo schôdze Výboru SNR pre otázky národností dňa 20. X. 1969, Zápisnica z 5. schôdzky Výboru SNR pre otázky národností zo dňa 27. marca 1970.

³² *Szabad Földműves*, 27. december 1969. Egy év múltán, 4 (Po uplynutí roka).

³³ AFI, f. RVN, IV/2/1969, Záznam zo zasadnutia Rady pre národnosti vlády SSR dňa 20. novembra 1970.

³⁴ *Pravda*, 29. apríl 1970. Zmeny vo vláde SSR, s. 1; tamže Zdravý optimizmus je opodstatnený, s. 1.

³⁵ *Stenografická správa o schôdzkach Slovenskej národnej rady. V. volebné obdobie. 12. schôdzka. 8. marca 1971*. Bratislava, Kancelária SNR, 1971. s. 70–74.

³⁶ AFI, f. RVN, kart. 1. Štatúty. Návrh na nové zloženie Rady pre národnosti vlády Slovenskej socialistickej republiky.

stu ministra a bývalého vedúceho tajomníka R. Szabóa z funkcie podpredsedu SNR. Plenárne zasadnutie ÚV Csemadoku 11. mája 1970 za vedúceho tajomníka namiesto J. Szőkeho zvolilo B. Vargu a za tajomníka namiesto S. Vargu znovu J. Vargu. Do ÚV Csemadoku boli kooptovaní medzi inými D. Krocsány a F. Sziegl a do predsedníctva J. Varga a I. Fábry.³⁷

Kádrové zmeny z mája 1970 však vedenie strany považovalo za nedostatočné. Preto na stránkach *Új Szó* už súbežne s májovým zasadnutím ÚV zväzu sa spustila zhora usmerňovaná takmer polročná kampaň proti reformno-komunistickému vedeniu Csemadoku a proti činnosti zväzu v rokoch 1968 – 1969. Články o radikálnejších zmenách v Csemadoku (Spoločenskom a kultúrnom zväze Maďarov v Československu) našli predstaviteľov „opozičných postojov“, „pravicového oportinizmu“, „nacionalizmu“ a „malomeštiackych tendencií“ predovšetkým v osobe L. Dobosa a J. Szőkeho, ako aj v autoroch tzv. košického listu z marca 1968: Józsefa Béresa, Istvána Medeho a Lajosa Gyüreho, ďalej medzi vedúcimi predstaviteľmi maďarského mládežníckeho hnutia na Slovensku: Miklósa Duraya a Sándora Vargu. Vedeniu zväzu vytykali najmä nasledujúce viny: odstránenie zástancov internacionalizmu z čela Csemadoku, zneužívanie mladej maďarskej inteligencie heslami obrany menšinových záujmov, rozširovanie výziev odsudzujúcich „internacionalistickú pomoc spojencov“ v auguste 1968 a napokon vyhlásenie Csemadoku prakticky za jedinú záujmovú organizáciu maďarskej menšiny v programe prijatom v marci 1969.³⁸

K horlivosti denníka *Új Szó* zrejme prispelo aj to, že sám jeho šéfredaktor J. Lőrincz mal ambície dostať sa znovu do kresla predsedu Csemadoku. Vedenie KSS sa však rozhodlo – aspoň dočasne – pre podpredsedu SNR Š. Fábryho, ktorého považovalo za triedne pevnejšieho než Lőrincza. Predsedníctvo ÚV KSS preto na zasadnutí 23. februára 1971 namiesto odvolaného Dobosa poverilo zastávaním funkcie predsedu Csemadoku Š. Fábryho.³⁹

K oficiálnemu zvoleniu nového predsedu a k uskutočneniu plánovaných čistiek došlo 29. marca 1971. „Konsolidácia“ Csemadoku – podobne ako Matice slovenskej a ukrajinského kultúrneho zväzu – sa skončila v apríli 1971 jeho vylúčením z Národného frontu a podriadením Ministerstvu kultúry SSR,⁴⁰ čo znamenalo jeho degradáciu, zúženie jeho spoločenského vplyvu a pôsobnosti. Proti bývalým čelným predstaviteľom Csemadoku, L. Dobosovi a R. Szabóovi, sa súčasne začalo stranické šetrenie, o výsledku ktorého nemohlo byť pochýb: Predsedníctvo ÚV KSS 7. júla 1971 Dobosa a Szabóa vylúčilo z komunistickej strany a zbavilo ich poslaneckého mandátu v Prahe a v Bratislave.⁴¹

Po takejto predohre sa XI. valné zhromaždenie Csemadoku 15 – 16. apríla 1972 nieslo, v súlade s očakávaniami strany, bez kritického hlasu a úplne v duchu normalizácie. Valné zhromaždenie, referát ktorého sa takmer bez zvyšku venoval bičovaniu reformného procesu, fakticky všetko odmietlo zo zámerov a programu Csemadoku z rokov 1968 – 1969. Program a uznesenia

³⁷ *Új Szó*, 12. máj 1970. Ülést tartott a CSEMADOK Központi Bizottsága, s. 2 (Zasadal ÚV Csemadoku).

³⁸ Pozri napr. *Új Szó*, 9. máj 1970. GÖGH, László: *En így láttam... A CSEMADOK-ban történt*, s. 5; 9. júl 1970 (Taktó som ja videl..., Stalo sa to v Csemadoku); BALÁZS, Béla: *Mindenki és senki? A CSEMADOK kettős „értékelése”*, s. 4 – 5; 18. august 1970 (Každý a nikdo? Dvojité „hodnotenie“ Csemadoku); VARGA, János: *Öntsünk tiszta vizet a pohárba. Szélsőségek a CSEMADOK-ban*, s. 5; 16 – 19. september 1970 (Nalejme čistej vody do pohára. Extrémy v Csemadoku); BÁBI, Tibor: *Irodalmárok közéleti kontárkodása*, s. 4; 2. október 1970 (Diletanstvo literátov vo verejnom živote); VARGA, János: *A CSEMADOK útvesztése*, s. 4 – 5 (Csemadok na bludnej ceste).

³⁹ SNA, f. ÚV KSS, kart. 1283, Zápis z 98. schôdze Predsedníctva ÚV KSS, 23. II. 1971.

⁴⁰ *Új Szó*, 30. marec 1971. Közlemény a CSEMADOK üléséről, 2 (Správa o zasadnutí Csemadoku); ZVARA, Juraj, c. d., s. 77.

⁴¹ SNA, f. ÚV KSS, kart. 1297, Zasadnutie Predsedníctva ÚV KSS dňa 7. júla 1971.

mimoriadneho valného zhromaždenia z marca 1969 vyhlásilo za neplatné, prijalo také nové stanovy, ktoré z názvu zväzu odstránili prívlastok „spoločenský“, symbolizujúci snahy o zastupovanie záujmov maďarskej menšiny a oficiálnym názvom zväzu sa znovu stal Kultúrny zväz maďarských pracujúcich v Československu. Na poste predsedu I. Fábryho, povereného vykonávaním čistiek v radoch Csemadoku, ktorý však v kruhoch maďarskej inteligencie nedisponoval príliš veľkou podporou, znovu vystriedal – prirodzene, po predbežnom súhlase vedenia KSS – G. Lőrincz.⁴² V roku 1968 mlčky trpené možnosti Csemadoku ohľadne plnenia úlohy ochrancu záujmov maďarskej menšiny znovu zanikli, opäť sa zmenil na číry kultúrny zväz o propagátora štátostraníckej ideológie v maďarskom jazyku.

Zámer riešiť právne postavenie národnostných menšín v Československu na princípoch rovnoprávnosti a samosprávy bol takou ojedinelou a mimoriadnou iniciatívou, ktorá nemala obdobu v stredovýchodnej Európe patriacej do sovietskej záujmovej sféry. Avšak dubčekovský pokus o „socializmus s ľudskou tvárou“ podľa dnešných poznatkov historickej vedy bol a priori odsúdený na neúspech a násilné potlačenie reformného procesu zákonite zmarilo aj snahu o zreformovanie národnostnej politiky.

Zároveň však odmietanie značnej časti požiadaviek maďarskej menšiny ešte pred sovietskou okupáciou oprávnene nastoľuje otázku, či by ďalšie pretrvávanie a prípadné víťazstvo demokratického procesu bolo bývalo naozaj dalo menšinám šancu na realizáciu ich požiadaviek bez zvyšku. Oficiálna ideológia normalizačného režimu aj tak s veľkou obľubou hlásala uskutočnenie rovnoprávnosti českého a slovenského národa a národností, pričom ústavný zákon o postavení národností prijatý v roku 1968 slúžil zväčša iba na zastieranie zámerov obmedzovania menšinových práv.

⁴² AFI, f. ÚV Csemadoku, OK-X-XII-22-27. A Csemadok XI. országos közgyűlése, 1972. április 15-16 (XI. Krajinské valné zhromaždenie Csemadoku).